

Christian Martfeldt

fødtes d. 8. Maj 1728 i Odense, hvor hans Fader, August Martfeldt, var Borgemeister samt By- og Raadstuefretiver; hans Moder hed Elisabeth Marie Bendixen. — Først modtog han Undervisning i Hjemmet af private Lærere, men 1746 kom han paa Odense Gymnasium, fra hvilket han 1748 blev Student. Næste Aar tog han anden Examen, men tilbragte saa et Aar i Hjemmet. Fra 1750 til 1755 var han Privatlærer i Kjøbenhavn. I disse Aar udgav han et Par Oversættelser af lærde latinske Sprogværker, hvorfor han endog af N. M. Petersen henregnes blandt den Tids Filologer.

Men 1755 vendte Gunnerus*) tilbage fra sin trettenaarige Udenlandsrejse. Han blev overordentlig Professor i Theologien samt Provst paa Regentens, og Martfeldt tog strax Bolig hos ham for saa meget lettere at kunne høre alle hans

*) Johan Ernst Gunnerus født i Kristiania 26. Febr. 1718, Student fra sin Fødebyes Skole 1737, var saa en Tid Huslærer i Hjemmet, men drog 1740 atter til Kjøbenhavn, hvor han tog sine Examener, og rejste 1742 udenlands. Han studerede nu halvtredie Aar i Halle og dernæst i Sena, hvor han blev Adjunkt ved det filosofiske Fakultet og holdt Forelæsninger over Mathematik samt Filosofi og Theologi, indtil han 13. Decbr. 1754 kaldtes til overordentlig theologisk Professor i Kbhvn samt Præst paa Herlufsholm og Lektor i Theologi og Hebraisk ved Herlufsholms Skole. Inden han havde overtaget dette Embede, kaldtes han dog 10. Septb. 1755 til Provst paa Regentens samt til Biskoppens akademiske Vikar. Herfra kaldtes han 1758 uden Ansøgning til Biskop i Trondhjem. Han døde paa en Visitatsrejse i Kristiansund d. 25. Septb. 1773. Linné har kaldt en Plante Gunnera efter ham.

Forelæsninger. — Gunnerus var en lærd Theolog og Filolog, men han var dog først og fremmest en lærd og aandrig Naturhistoriker. Theologen, Filologen og Taleren ere nu saa temmelig glemte, men Botanikeren, Zoologen og Mineralogen skulle sent glemmes. Han var desuden en frisindet Mand med et aabent og klart Blik for mange af Samtidens Brost, og ikke alene var han den egentlige Stifter af det norske Videnskabselskab, men han arbejdede med Iver for Oprettelsen af et norsk Universitet; og, da Struensee vilde have Kjøbenhavns Universitet fornøjet og fornøjet, kjendte hverken han eller Samtiden nogen dygtigere til at udarbejde en ny Universitetsplan end Gunnerus.

— At den unge Martfeldt har havt stor Gavn af at tilbringe tre Aar i hans Hus, kunne vi saaledes ikke tvivle om; og at Gunnerus har havt særlig Godhed for sin flittige og dygtige Elev, fremgaaer iblandt Andet af den Fortale, som han 1757 skrev til Martfeldts Udgave af Boileaus Satirer, af hvilke Rasten Worm havde oversat de elleve, men Martfeldt selv den tolvte. Gunnerus siger i denne Fortale: „Vor lærde Martfeldt, . . . den flittige og velfortjente Martfeldt har gjort alle [Yndere] af de danske kjønne Videnskaber derved en Tjeneste, at han har føjet sin egen Oversættelse af den tolvte Satire til, og jo vanskeligere Oversættelsen af denne Satire er, og jo nettere den er gjort, desto større Roes fortjener han.“ Digter var Martfeldt dog ikke, skjøndt han allerede 1751 havde sunget ved den almenelste og elskværdige Dronning Lovises Død (see Villies „Samling af Udvalgte Vers,“ Side 88 samt maaste 61-62); men han havde Sproget saa fuldt i sin Magt som de bedre af den Tids Forfattere, og hans Oversættelse med de mange tilføjede Bemærkninger godtgjør os ovenikjøbet, at han ikke alene kunde fransk, hvad dengang ikke var almindeligt, men at han havde et fortroligt Kjendskab baade til fransk Sprog og fransk Literatur.

— Oversættelsen havde han tilegnet Grev S. H. E. Bernstorff, og i Tilegnelsen (skreven 18. Jan. 1757) siger han om „Fædrelandets Sprog“, at det er „et Tungemaal, som ikke nær elstes saameget af de Danske, som de Danske elstes af Dem“ [o: af den

tydste Bernstorff]. Selv har han dog allerede nu haft Kjærlighed til dette Tungemaal, og det skulde ikke undre os, om han ogsaa i denne Retning var styrket og støttet af Gunnerus, der ikke kaldte sig selv „Profesor i Theologi ved Kjøbenhavns Universitet“, men „offentlig Lærer i Gudslæren ved Kjøbenhavns høie Skole,“ ikke talte om Filosofi, Mathematik osv., men om „verdslig Visdom, Maalekunst“ osv. osv.

1758 blev Gunnerus, som sagt, Biskop i Trondhjem, og samme Aar gif Martfeldt med hans Anbefaling til Sorø som Hovmester for en ung Kammerjunker Rinstow (der senere blev en af Landhusholdningssekskabets første Medlemmer). Sorø Akademi havde dengang en Samling udmærket dygtige og danske Lærere; vi skulle her kun nævne Kraft, Sneedorff, Schytte og Erichsen. Der er ingen Tvivl om, at jo Enhver af disse har haft stor Indflydelse paa Martfeldt, men den største Indflydelse af alle havde Sneedorff*). Ham hørte Martfeldt nu holde Forelæsninger over Montesquieu's verdensberømte „Lovenes Aand“ og hørte tillige hans aandrige Forelæsninger over Handelen, der vistnok have udmærket sig ved det samme rene og smukke Sprog, som giver Sneedorff saa fremragende en Plads iblandt den Tids danske Forfattere. Martfeldt viede sig da selv til de politiske og statsøkonomiske Studier og fandt naturligtvis faavel en Spore som en Støtte i den Mængde frimodige Skrifter om Rigernes politiske og økonomiske Brøst, som bleve fremkaldte ved Statsminister A. G. Moltkes virksomme Kjærlighed til Naturvidenskaberne og Statsøkonomien. Censuren var gammel hos os, og i dens Spor gif her som allevegne Uvidenhed og Trældomsaand. Men Moltke var Kongens altfor-maaende Yndling; han var tillige en Ven af Videnskabernes og selv

*) Jens Schelderup Sneedorff, den berømte Forfatter af „Den Patriotiske Tilskuer“ osv., født i Sorø 22. Aug. 1724, Student fra Kbhvns Latinskole 1739, Bakkalaur 1740, Alumnus paa Bork's Kollegium og Dekanus paa Klosteret, Magister 1746, studerede derpaa nogle Aar i Göttingen, Professor i Lovkyndighed og Politik ved Sorø Akademi 18. Decb. 1751, Lærer hos Arveprinds Frederik 1761, død 5. Juni 1764.

fortrolig med dem; han fik da ogsaa Censurens Baand løsnede for alt, hvad der syslede med hans Yndlingsemner; og det varede naturligvis ikke længe, inden man sporede den livlige Virkning af den større Frihed.

Efter et Par Aars flittigt Studium under Sneedorffs Vejledning var Martfeldt saa heldig 1761 at faa „en rar Vens Forskud,“ en gavmild Understøttelse af den rige Grosferer N. Ryberg*), en driftig Kjøbmand, som havde det største Handelshus i Kjøbenhavn og samtidig var en mild og virksom Godsejer, der gjorde store og stadige Dpoffrelser for at fremkalde Rinnedmanufakturere paa sit Gods Øbjerggaard, hvorfra han af al Kraft fremmede Hordyrkningen, anlagde Spindestoler, grundede Væredsvæveriet i Rjøng osv. Han vidste saa godt som Nogen, at Rigdom medfører Forpligtelser, og, naar han dog understøttede saa Mangt og saa Mange, var det intet Under, at hans Understøttelse ogsaa rakte til en Ven, hvis Studier gik i samme Retning som hans egen Virksomhed.

Martfeldt gik da først over Kallundborg til Jylland, hvis Heder man nys havde begyndt at opdyrke ved indkaldte tyske Nybyggere. Han studerede disse Heder, ligesom han med opladte Øjne saa sig om i de vigtigste af Nørre- og Sønderjyllands Kjøbstæder. Derpaa gik han til Udlandet: de holske Heder undersøgte han ligesom tidligere de jyske, og heller ikke tabte han de vigtigste holske Stæder affyne, navnlig ikke Lübeck og Hamburg. Han gik saa til Bremen, Østfriesland, Holland, England, Irland og Frankrig, og allevegne stræbte han at sætte sig ind i enhver Virksomhed, der var ejendommelig for By eller Egn, det være nu Handel eller Landbrug, Kunst eller

*) Niels Bertelsen Ryberg, født af Bønderfolk i Ryberg ved Skive 14 Sept. 1725, kom til Kjøbenhavn 1750, blev Hofagent 1758, Direktør ved Dpfostringshuset 1759=81, Inspektør ved Handelen paa Island og Finnmarken 1760=63, Bankkommisær 1767=78, Statsraad 1770, Deputeret i Kommercekollegiet 1771=73, Direktør ved asiatisk Kompagni 1772=75 og 1779=84, Direktør ved østindisk Kompagni 1778, Konferensraad 1780, Eier af Øbjerggaard, Frederiksgave og flere Godser, død 29 Aug. 1804.

Haandværk. Han gik endvidere over Atlanterhavet til det fjerne Vesten, hvor han besøgte adskillige af de vestindiske Øer, som han fattede en Kjærlighed til, der røber sig flere Steder i hans Skrifter. Først 1768 vendte han tilbage til Danmark efter fulde syv Aars Fraværelse, men, hvad enten han nu fandt lidt eller meget forandret i Mellemtiden, han fandt dog strax en Gjærning, ja ret egentlig sin Livsgjærning.

Allerede 1757 havde der saa smaat begyndt at indtræde en Reform i vort Landbovesen, da den kgl. Kommission blev nedsat til Jordfællesskabets Ophævelse. Det var den Reform, som de store Godsbesiddere mindst frygtede, fordi den hverken umiddelbart eller middelbart tog Noget fra dem, som de mente var deres. Men 1761 hævedes Hoveriet paa Hørsholm Amt, hvor der desuden indførtes Selvejendom (Arvefaste); 1764 skete det Samme paa Bernstorffs Gods og det med en saadan Omgivethed, at „det bernstorffske Bærk“ og Bøndefriheden bleve omtrent enstydige Begreber. 1766 fulgte Kjøbenhavns Rytterdistrikt efter; og i de følgende Aar maatte Staten sælge det ene af sine Godsfer efter det andet: i Sjælland, paa Falster, paa Møen osv., for saaledes at rejse Penge. Undertiden kjøbtes det solgte Gods af selve Bønderne, og lidt efter lidt, skjøndt meget langsomt, begyndte saaledes Selvejendom at brede sig. Da nedfattes 1767 Landbokommissionen, som næste Aar blev et kgl. Kollegium under Navn af Generallandbovesenskollegiet; der udkom enkelte Forordninger om Landbovesenet; i sine berømte Erklæringer hævede Stampe Bøndefriheden af yderste Evne; og adskillige fædrelandsfindede Forfattere udsendte det ene Skrift efter det andet. Saaledes var Jordbunden forberedt, den var braktet og ventede kun taalmodig paa Udsæden.

Den allerførste Plan til et Landhusholdningselskab skal iøvrigt være givet af Bornholmeren A. Birch*), der 1751 skrev (og „udgav“?) et lille Skrift: „Allerunderdanigst Deduktion og

*) Andreas Birch født i Rønne 1716, Byskriver i Kjøbenhavn og kgl. Mineralinspektør i Danmark, død 1763.

Forslag over en Del af Økonomiens Hovedgrunde, som er Landets indvortes Forbedring." Han skal heri have udviklet Ideen til et saadant Selskab, men nogen Virkning af hans Skrift sporede der næppe. — Ifølge J. H. Schlegel blev der dog allerede 1761 tænkt paa en noget lignende Stiftelse, men Ideen kom dengang fra England. Det var Professor M. Hübner*), som paa den Tid opholdt sig i London, hvor han var bleven Medlem af Selskabet til Konsters, Manufakturers og Handelens Fremme; og han gav da Bernstorff en udførlig Meddelelse om dets Indretning, dets blomstrende Tilstand og al den Nytte, det gjorde. Bernstorff ønskede strax Stiftelsen af et saadant Selskab i Danmark, en Plan blev ogsaa udkastet, hvilken Frederik V. gav sit Bifald, og d. 15. Novb. 1765 undertegnede han paa Fredensborg en Ordre til Sagens Fremme. Men to Maanedere senere døde Kongen, og Sagen gik foreløbig istaa.

Den blev nu optaget af Kapitain Hirschnach**), som 29.

*) Martin Hübner, født i Hannover 1724, men opdraget i Danmark, Student fra Frederiksborg Skole 1741, Baccalaur 1742, Professor designatus 22. Oktb. 1751, rejste saa udenlands paa det Lasfonste Stipendium, Magister 1755, Professor i Lovtyndighed ved Kjøbenhavns Universitet 2. Marts 1759, Justitsraad 1762, Kommitteret i Rentekammeret 1765, atter Professor 1766, Vicepræsident i Landhusholdningselskabet 1769-74, Etatsraad 1770, Konferentsraad 21. Oktb. 1774, død 1795.

**) Christian Frederik Hirschnach (Søn af en Oberst, hvis Farbroder allerede havde været Oberst og Vicekommandant i Kjøbenhavn) blev 29. Juni 1754 Secondlieutenant i Arveprinds Frederiks Regiment, fik Premierlieutenants Karakter 12. Marts 1760, virkelig Premierlieutenant 26. Oktb. (1763?) og Kapitajn 17. April 1764. I Konvulselisten af 7. Jan. 1764 kalder M. S. v. Firschs ham: „ein Officier von guten Willen im Dienst und ordentlicher Lebensarth; hat auch etwas gelernt und ist zuverlässig.“ 1. Juli 1776 fik han paa Grund af Sygdom sin Afsted med 200 Rdl. i Pension, og næste Aar lod han sin Grandonkels Epitafium i Fruekirke atter opsætte med Portræt. Under 29. Aug. 1790 oprettede han til Fordel for syge affledigede Officerer og Officersenter et Gavebrev paa 500 Rdl. med Kobdicil af 24. Decb. 1791, hvilket konfirmeredes 14. Novb. 1794. Han døde d. 30. Oktb. 1794. (Meddelelse af Arkivar J. E. Dittmann.)

Jan. 1767 havde stiftet en Syngelasse i Kjøbenhavn og lagt Planen til et Selskab for de Fattiges Bespisning. Han opmuntrede i Slutningen af 1767 nogle af sine Venner til at træde sammen i et Selskab, som skulde stræbe ved udsatte Præmier at spore sine Medborgere til Flid. Den Nytte, saadanne Selskaber havde stiftet hos Fremmede, og den Lykke, de havde gjort, bragte ham naturlig til at mene, at det Samme maatte blive Tilfælde hos os. Iblandt de Første, til hvem han henvendte sig, var Kommercesekretær Thejste*); iblandt de øvrige otte, som med dem dannede Selskabets første halve Snes, skulle vi endnu nævne den juridiske Professor Dons, den filosofiske Professor Riisbrigh, den berømte Naturforsker Konferentsraad D. F. Müller samt den bekjendte Agent H. Holt, der var allevegne med, hvor noget Nyt skulde prøves eller noget Gavnligt udrettes. Thejste (siges der i Fortalen til 1ste Bd. af Landhusholdningselskabets Skrifter) førte strax Hirschnachs Tanker i Pennen med Tillæg af sine egne og flere Venners (Schlegel nævner D. F. Müller, Dons og Riisbrigh som deres Medarbejdere); og saaledes udtom nu i Trykken „Grundregler for det danske patriotiske Præmieselskab, oprettet i Kjøbenhavn 1768“. Hvad enten saa dette Forslag (ifølge den nævnte Fortale) blev overrakt Christian VII, inden han (6te Maj 1768) tiltraadte sin Udenlandsrejse, eller det (ifølge Schlegel) blev overrakt Arveprinds Frederik i Kongens Fraværelse; saa betragtes det almindelig og med Føje som den første Anledning, til at Landhusholdningselskabet blev stiftet. Hoffet gjorde dog endnu Intet, og kunde vel ogsaa vanskeligt gjøre Noget, saa det er næppe usandsynligt, at den ulmende Gnist, den rygende Tande atter havde gaaet ud, hvis ikke —

*) Magnus Thejste, født i Norge 1729, rejste udenlands som Student, Sekretær i Økonomi- og Kommercekollegiet, Amtmand i Rister Amt 1768, i Nordre-Bergenshus Amt 1771, assat ved Højesteretsdom 1779 for et Brev, som han havde tilskrevet Stiftamtmand Levetgau, død i Kjøbenhavn 1791.

for at bruge G. L. Badens Ord — „den indsigtsfulde Mart- felts patriotiske Ideer vare komne til.“

Thøjste, som den lille Kreds havde udseet til sin Sekretær, var imidlertid bleven Amtmand i Norge; D. F. Müller havde givet sig paa en Udenlandsrejse; og af de andre otte var Hirsch- nach den Æneste, der havde den Kjærlighed til Selskabet, den Drift til Virksomhed i dets Tjeneste, som ene kan give stærkt syjselsatte Mænd den nødvendige Tid, til hvad der ikke umid- delbart paahviler dem. Efter det Møde, i hvilket „Grundreg- lerne“ vare vedtagne, fandt der derfor ikke noget nyt Møde Sted, skjøndt „de Fleste af Selskabet“ plejede ugentlig „med flere Venner“ at samles „i en anden Hensigt“ hos Urtekræmmer Borup. Men saa kom Martfeldt hjem fra Vestindien, og Hirschnach truede ikke forgjæves til ham. Sex nye Medlemmer traadte til, saa med Thøjste og D. F. Müller var Kredsen nu voget til sytten. De femten, som vare her i Byen, holdt da et nyt Møde d. 5. Decb. 1768 hos den allerede nævnte Urtekræmmer Borup, paa Hjørnet af Vilde-Rjøbmagergade (Nr. 90), hvor man ogsaa hidtil havde plejet at samles. Og fra dette Møde kan man vel rettest datere Selskabet, varede det end otte Uger endnu, inden det „konstituerede“ sig.

Til Mødet d. 5. December havde Hirschnach ikke alene medtaget det fornødne Sæt Protokoller, befoستede af ham selv, men naturligtvis forelagde han tillige „Grundreglerne“. Man bad imidlertid Martfeldt, hvem man strax valgte til Selskabets Sekretær, at sige sin Mening om disse Regler, og det gjorde han med saadan Virkning, at man endvidere bad ham udarbejde en anden Plan. Hans Udkast blev oplæst, bedømt og vedtaget i de to følgende Ugemøder, d. 12te og d. 19de Decb., i hvilket sidste Møde man tillige enedes om Navnet „**det danske Land- husholdningselskab**“, og i Mellemtiden forøgedes Selskabets Medlemstal med tre nye Medlemmer. I de følgende sex Uger indtraadte endnu ni Medlemmer, saa at Tallet (naar vi regne Thøjste og Müller med, skjøndt de stadig vare fraværende), var nu steget til niogthve; og Christian d. 7des Fødselsdag, d. 29.

Januar 1769, holdt man sit næste Møde, paa hvilket man enedes om at ansee denne for Selskabets Stiftelsesdag. Samtidig betalte man, forsaavidt man havde Pengene med, sit første Marsbidrag, ti Rdl. Kurant hver, hvilke Folk modtog som Kasserer; og Selskabet var saaledes endelig stiftet.

Sammenligner man Hirschnachs og Thejstes „Grundregler“ med Martfeldts „Plan“, vil allerede det flygtigste Djekest gjøre opmærksom paa den store Skilning: hist 50 §§ paa niogtve (rettere syvogtve smaa Sider; her 309 §§ paa sexoghalvfjerdsfindstve (rettere tooghalvfjerdsfindstve) almindelige Sider. Endmere falder Skilningen i Dje, naar man seer lidt nærmere paa Formen: gennem Grundreglerne gaaer der, vi kunde fristes til at sige en vis soldatermæssig Tone; i Planen fristes man snarere til at høre en Professor holde Forelæsninger. Enhver af dem indeholder ikke saa lidet, som ikke ret har hjemme i en Grundlov; dette ane dog „Grundreglerne“ næppe, hvorimod „Planen“ (§ 307) hel aabenhjertig siger: „Tilkommende Planer ville blive langt kortere end denne. Vi have troet at skyldte Publikum en nogenlunde fuldstændig Efterretning om vor Indretning, at den maatte kjendes, og ej andet tillægges os, end det vi sigte til.“ Planen var saaledes ikke alene Selskabets Grundlov, den var tillige et Indbydelseskrift til det store Publikum, en omhyggelig Udvikling og et omstændeligt Forsvarskrift. Gaaer man endnu en Smule nærmere ind paa de to Planer, vil man endvidere finde flere mærkelige Uligheder med Hensyn til de stillede Formaal. „Grundreglerne“, hvis udførlige Tittel vi allerede have meddelt, sætter (§ 1) som sit Formaal, at give Præmier for „alle nyttige Videnskaber og Kunster item berømmelige Gjerninger,“ og inddeler „disse Ting“ i fire Klusser: „1) Folkemængdens Formerelse, 2) raa Varers Frembringelse, 3) de sammes Forædling, og 4) begge Arters Forhandling.“ Martfeldts Plan (hvis udførlige Tittel er: „Plan og Indretning for det danske Landhusholdningselskab, oprettet for at opmuntre ved Priser og Præmier Landmanden, Kunstneren og Handelsmanden udi hans kongelige Majestæts samtlige Riger og Lande“) strækker sig

derimod, som den selv siger (§ 2), „til alt det, som Naturen frembringer, Kunsten danner og Handelen omfatter, til alle de Steder, hvor det danske Flag har, fremfor Fremmedes, første Ret og Fortrin.“ Uagtet den ikke medtager „Folkemængdens Formerelse“*), har den (§§ 7 – 21) ikke mindre end ti Klasser, som igjen have adskillige Underklasser, „for under een Indretning og samme Love at opnaa eet Djemærke i tusinde Ting.“ Den omfatter: de smukke Kunster; Vandvæsenet; Tjisterierne; Manufaktur og Fabriker; Kunster og Haandværker; kemiske og fysiske Kunster, som befordre Handelens Flor; mathematiske og mekaniske Kunster; Handelen; det vestindiske Plantervæsen samt den vestindiske og guineiske Handel; Korrespondance paa fremmede Steder om Varers Natur, Form og Pris. Den omfattede, kort sagt, hele Folket og Staten, og næsten hele Folkets Virksomhed; den omfattede „tusinde Ting, som, hver for sig adskilte, vilde blive halve Maal uden rette Midler, og [som,] uden Orden i eet forenede, vilde blive et Raos, men hvoraf ligesaa lidet kunde haabes en Verden, som en florerende Stat i et

*) At denne Skilning mellem „Grundreglerne“ og „Planen“ ikke er den tilfældige Virkning af et øjeblikkeligt Lune, fremgaaer iblandt andet af følgende: Den 30te Marts 1787, altsaa over atten Aar efter Selskabets Stiftelse, skriver Kapitain Hirschnach til Selskabet og beder, at det „for hans Regning skal udsætte Præmier for den Underofficer og den Soldat, som har tjent længst og har idetmindste sex levende Børn, hvoraf et eller flere ere i Igl. Tjeneste eller ved anden borgerlig Næring anvendt,“ og lover dernæst at legeres Selskabet femhundrede Rdl., af hvis Renter bemeldte Præmier efter hans Død skulde vedblivende udbetales. Men Lovkommissionen indstillede under 3die Maj, at man modtager hans Tilbud saaledes, at Præmierne „skulle tjene til Belønninger for de Underofficerer og Musketere, som ej alene have sex levende Børn, men endog bevise vel at have opdraget dem og anført de fleste deraf til Fabrikvæsen eller anden borgerlig Flid, da Selskabet ikke formenter, at Hr. Kapitajns Hensigt har været at opmuntre Børneavlingen, men blot Børneopdragelsen blandt denne Del af Mmuen.“ Naturligvis modtoges Løftet om de femhundrede Rdl. med Taksigelse. — Selskabet var enigt med sin Lovkommission, og Hirschnach rettede sig efter dem Begge: udbetalte Renterne, saalænge han levede, og legerede endvidere Kapitalen ved sin Død.

Land af ti Regeringer, hver af sin Form og hver med sit Hoved.“ — Det var altsaa en uhyre Opgave, Selskabet havde stillet sig: det paatog sig noget nær det Arbejde, som alle vore Regeringskollegier tilfammen burde have løst. Det havde en Følelse af, at der rugede Død over vort Samfundsliv; det vilde blæse Liv ind i de døde Former; det vilde vække til Liv alt, hvad der var dødt; det vilde frejdig paatage sig hele Arbejdet og mente, at det maatte kunne lykkes, uagtet det savnede Myndigheden. Nu — meget lykkedes der ogsaa, men, havde Selskabet tænkt Tanken ud, maatte det have sagt: vi ville ikke alene alt for Folket, men vi ville alt ved Folket; altsaa: lad Magten være Folkets ligesom Arbejdet! Men — hvad var der saa blevet af Enevælden med dens staaende Hær af enevældige kongelige Embedsmænd? — Vi tillade os i Landhusholdningselskabets Stiftelse, Formaal og Indretning at see et af flere Vidnesbyrd om, at vort Folk allerede for hundrede Aar siden følte Trangen til en konstitutionel Frihed, men var endnu ikke blevet sig den bevidst, kunde derfor heller ikke klare sig sin Trang eller sætte sit Krav. Det vilde Maalet, men det kjendte ikke ret Midlet, ja vilde maaske have gysst tilbage for dette, hvis man havde paaapeget det. Skjøndt man frygtede for „halve Maal uden rette Midler,“ kom man dog endnu ikke videre i Klarhed og maatte lidt efter lidt opgive det ene „Maal“ efter det andet, fordi man savnede de „rette Midler“: Folkfriheden og Folkemyndigheden. Dog — det var mindst af alt vor Tanke at rejse nogen Klage mod Landhusholdningselskabets Stiftere. Tre være dem i deres Grav! og Folkets Tak for alt det meget, som de dog udrettede uden de „rette Midler“!

Hvis Rummet tillod det, kunde vi visseelig have ønsket at meddele meget mere af og om Selskabets Plan. Vi maa dog fatte os kort. Tre Paragraffer kunne vi imidlertid ikke undlade at udskrive, saa ejendommelige synes de os: § 306. „Deres Indvending angaaende, som synes at forundre sig over et Selskab, fordi det bestaaer af alle Stænder fra Ridderen indtil Bonden, da ville de behage at erindre, at Selskabet just deri

er ret indrettet, fordi det derved ligner, paa sin Maade, Staten selv. Det kan ikke fejle, at de, som gjøre denne Indvending, jo vide, at Ugermand, Fisser, Kunstner, Handelsmand, Borger og Bonde ere et Lands Grundvold og Grundstøtter, uden hvilke det maa falde; at disse Stænder opholde Adelsmanden, Statsmanden, den Lærde, den Tænkende, ja, ere Tronens Atlas, Tronens, der aldrig skulde kunne staa og blive omringet af Riddere, naar ikke disse omtalte laa i Støvet og svedte. Men uagtet saadan foregaaende Skrøbelighed af nogle, som paa den Maade synes at ville blive vore allerfarligste Modfigere, saa tro vi dog, at den Modsigelse vil kun vare meget kort, hvorfor vi og for vore korte Modstandere have en smukkere Stol, naar de ville behage at bære Selskabet med deres Nærværelse, end for en Bonde, om han uformodentlig skulde komme ind fra Høsten."

— §§ 187 og 188: „Det danske Sprog tales alene i Selskabets Samlinger, naar den Præsiderende har sat sig; og [det] er antageligt, om det end ikke skulde tales vel.“ — „Fremmede eller Indfødte, som ikke tale Dansk, indlevere deres Forslag i deres eget Sprog, da de derefter oversættes, og Materien oplæses fiden i Samlingerne i vort Sprog.“ — Saavidt vi kunne skjønne, var der imellem de niogtyve stiftende Medlemmer: ti Præster, Professorer og andre Videnskabsmænd, ti administrative Embedsmænd, fem Borgere og kommunale Embedsmænd, to Officerer og to „Adelsmænd“ (iblandt hvilke Martfeldts Elev Linstow). At og hvorledes den Frygt, som udtaltes i § 306, blev overvunden, skulle vi snart fortælle, men ville dog allerede nu bemærke, at, efterat § 169 har sagt, at Kunster og Videnskaber ere den eneste Rang, som Selskabet for nærværende Tid tænker paa, og det ønsker, at det maa blive derved fremdeles, tilføjer den, at Selskabet tænker paa „at berede de bedste og bekvemeste Steder for den første Stand og for enhver i den, naar Selskabet engang tør haabe den Ære og Lykke af deres Møde;“ hvorpaa § 170 rigtignok siger, „at slikt ligger Fødsel og Stand mindst paa Hjerte i et Land, hvis daglige Samtale nu er bleven Bondens Lurv og Handelsmandens Ønske.“ — Med

Hensyn til § 187 skulle vi bemærke, at det desværre kun varede et Aar, inden Martfelt maatte opgive sin Paastand, at enhver, der talte i Selskabet, skulde tale Dansk, om han end ikke talte det „vel“. Det hænger uidentivd sammen med, at man hurtigere og fuldstændigere, end man havde ventet, naaede sit fromme Ønske i § 306.

Selskabet bad Statsminister Bernstorff om at overrække Kongen dets Plan og anbefale det til Kongens Understøttelse. Bernstorff gif naturligvis villig ind herpaa, og i sit næste Møde, d. 9de Februar, optog Selskabet ikke alene femten nye Medlemmer, men valgte tillige Profesfor Dons og Rancelli-raad Jens Beck til sine Vicepræsidenter, samt Kammerherre F. L. Moltke til Præsident. Men Moltkes Godhed for Selskabet var større end hans Forsængelighed: han raadede, at man skulde tilbyde Statsminister Bernstorff Præsidiet, hvad man dog ikke mente at turde vove, saa længe man endnu var saa faa. Smidlertid henvendte Martfelt sig mundtlig til Bernstorff og fik hans Løfte, at han saavidt muligt skulde tale dets Sag hos Kongen, naar det søgte om noget, som det efter sin Plan maatte finde tjenligt. Hans Løfte var heller intet Mundsvæjr. Selskabet havde søgt om fem lgl. Benaadninger, og d. 15de Marts udvirkede Bernstorff dem Opnaaelsen af de tre: Til-ladelsen til at føre Navn af et kongeligt Selskab; Tilladelsen til at bruge et forevist Segl med tilhørende Bøx og Lidse; Tilfagnet, at Kongen vilde vise sin Naade mod Selskabet ved at give et aarligt Bidrag til det. Dette sit Bidrag satte han ligt med tyve ordentlige Medlemmers, og desuden gav han Selskabet et Tusinde Rdl. aarlig i de første tre Aar. — Men Selskabet maatte ogsaa ønske sine to andre Ansøgninger bevilgede: Portofrihed samt en Lejlighed, i hvilken det kunde holde sine Møder. Uden Portofrihed vilde det ikke have Naad til at knytte et tilstrækkeligt Tal af udenbys Medlemmer nær nok til sig; og hvis det selv skulde leje Børelser, vilde der hertil medgaa en altfor uforholdsmæssig Del af dets ringe Indtagter. Man gif altsaa til Statsminister A. G. Moltke, som under

16. Juni udvirkede en kgl. Resolution, der gav Selskabet fuld-
 stændig Portofrihed*); og i hele Juli Maaned havde Sekretæren,
 Martfeldt, travlt med at henvende sig i trykte og skrevne Breve
 til alle Stiftamtmand, Amtmand, Magistrater, Bysfogder,
 Amtsforvaltere, Fogder, Biskopper, Provster samt „andre kgl.
 Betjenter og agtbare Borgere“ i begge Riger. Med hvert Brev
 fulgte et trykt Udtog af Selskabets Plan samt en trykt Op-
 gjørelse af dets Tilstand. — Virkningen af disse Breve var ikke
 ringe: inden næste Møde blev holdt (d. 30 Novb.), talte Sel-
 skabet allerede over et Hundrede ordentlige Medlemmer af alle
 Stænder. Det talte ikke mindre end tre Statsministre: Bern-
 storff, Moltke og Rosenfrank; altsaa kunde da nu den øvrige
 Adel trostigt følge efter. Men det samme gjorde baade Embeds-
 mænd og Borgere. Af nye Medlemmer, som gave Selskabet
 Glands, skulle vi nævne N. P. Bernstorff, Classen, Rosod-Ancher,
 Ryberg, Stampe og Suhm. Inden søje Tid knyttede det alt
 til sig, hvad der vilde Fremstridt, ja næsten alt, hvad der i en
 hvilken som helst Retning var fremragende. Fra Ove Guldberg
 og Ove Walling til Henrik Berner, Christian Colbjørnsen og
 N. E. Valle agtede enhver udmærket Mand det for en Ære
 at være Medlem af Landhusholdnings-selskabet; og mange var
 varede det ikke, inden ogsaa Kvinderne sluttede sig til det som
 ordentlige eller overordentlige Medlemmer.

Lejligheden hos Borup var for indskrænket. Saalænge man
 endnu ikke havde faaet en Lejlighed anvist af Regeringen, aab-
 nede derfor Professor Riisbrigh Selskabet sit Hus (Studie-
 stræde Nr. 65). Her blev altsaa Mødet holdt d. 30 Novb.
 1769, det første siden d. 9de Febr. Rancelliraad Beck havde ikke
 Tid til at være Selskabets Vicepræsident, derfor valgte man i
 hans Sted, paa Professor Dons's Forslag, Justitsraad Hübner,
 som samtidig blev dets Medlem og dets anden Vicepræsident.
 Vi have seet, at han tidligere havde interesseret sig for et lig-

*) Portofriheden blev dog i Oktb. 1771 ombyttet med en aarlig Bevilling
 af den kgl. Partikulærkasse, for 200 Rdl.

nende Selskab, og saa meget mindre kan det undre os, at han blev en af Landhusholdningselskabets vigtigste og virksomste Støtter i dets første Tid. I et Par følgende Møder optoges endnu adskillige nye Medlemmer, og d. 19 Decb. enedes man om Udsættelsen af ti theoretiske og ti praktiske Præmier, men Valget af dem udsattes til følgende Møder. Og „den Frihedsaand, i Raadslag, som saa sjælden har Lejlighed til at yttre sin Styrke i Monarkier*), begyndte nu her at faa Liv; og denne Frihed, at kunne tale om det almindelige Bedste paa en for alle usminket Maade, er siden saa mærkelig bleven kjendt af sin sande Værd og Vigtighed, at Selskabets Møder kunne med Rette siges at have givet Anledning til utallige Vortaler over Kong Christian VII.“

Den 11. Jan. 1770 vedtog Landhusholdningselskabet sin første Præmie. Det var ikke alene den første, men dens Gjenstand ligger saa fjernt fra, hvad Selskabet nu belønner, at vi ikke kunne undlade at gjenopfriske Mindet derom. Det var en Bønde fra Frederiksgave Gods, Jørgen Kristenfen, som havde forladt sin egen brændende Gaard for at frelse sin syge og hjælpeløse Nabo ud af Vuerne. Han lønnedes derfor med et Sølvbager, som fik en hædrende Indskrift, samt halvtred-
sindstyve Rdl. i Kroner.

Samme Aften, d. 11. Jan. 1770, valgtes Stasminister J. H. E. Bernstorff til Selskabets Præsident; og saavel denne som de følgende Mødeastener optoges en Mængde nye Medlemmer, „hvortil Selskabets Præsidentvalg vel ikke lidet gav Anledning. Ikke alene et anseeligt Antal af første Rang[klasse] lod sig med mange andre Herrer indfinde for som Medlemmer at gjøre eet med Selskabet; men nogle af de sig her ved Hoffet opholdende fremmede Ministre behagede og at lade sig anmelde til Valg.“ — Den 25de Jan. gav Bernstorff første Gang Møde som Præsident, og „paa den mest indtagende Maade behagede

*) Dette skrev Martfeldt paa hele Selskabets Begne, i dets Skrifter, og daterede det d. 29. Jan. — 1776!

Hs. Excellence fra Præsidentrådet at bevidne sin sande Agtelse for Selskabets Valg og dets Hensigter, hvilke han allerede saa mærkelig havde fremmet og nu i dets Forsamling fremdeles lovede paa alle Maader, ham muligt, at ville befordre. Og han holdt Ord som sædvanlig; men en af de første Virkninger af hans Anstrengelser var det udentviol, at Kongen i Maj lod anvise Selskabet de fornødne Bærelser paa Palæet i Kalleboderne. — Et klogere og heldigere Valg af Præsident havde man næppe kunnet gjøre, om det end sandsynligvis var hans Valg, der tvang Selskabet til at hæve dets § 187; thi Bernstorff kunde næppe indlade sig paa at holde nogen dansk Tale, selv om man nedstemte sin Fordring dertil, at Sproget skulde være „antageligt.“ Men Bernstorff gav ikke tiere personligt Møde i Selskabet; han lod det blive ved at understøtte det med hele sin Indsigt og Indflydelse. Desuden blev han jo den 13de Septb. 1770, styrtet af Struensee og traf sig hjem til Tydskland, hvor han døde, inden han efter Struensees Fald kunde vende tilbage til Danmark. Men i Hübner havde Selskabet en Vicepræsident og i Martfeldt en Sekretær, der nok kunde lede alle dets Forretninger og hele dets Virksomhed, naar de kun ikke fik altfor megen Modbør; og den undgik de heldigvis. *)

Hvad Landhusholdningselskabet saavel umiddelbart som middelbart, ved sine Diskussioner, sine Skrifter, sine Undersøgelser og lønnende Opmuntringer, har udrettet til Landøkonomiens og adskillige Næringsvejes, ja til hele Landets Opkomst i de nu henrundne hundrede Aar, kan umulig være overseet eller glemt af Noget, der har et nok saa løseligt Kjendskab til vort Lands Udviklingshistorie, og kan mindst oversees eller glemmes i dette dets Jubelaar. Det er imidlertid ikke vor Opgave at skildre dette, men nu, da vi have faaet Selskabet grundlagt paa en Klippe som Bernstorff, maa vi — skjøndt ugjerne — op-

*) Ved Nyaarstid 1775 blev den syvaarige Kronprinds Frederik Selskabets Patron, og fra samme Tid uddelte han aarlig Præmierne paa dets Stiftelsesdag.

give at følge det gennem hele dets store og velsignelsesrige Virksomhed. Vi have en langt beskednere Opgave: vi skulle efter Evne stræbe at skildre Martfelt. Thi — naar man med Glæde og Taknemlighed mindes Selskabet, skal man heller ikke glemme, at det nærmest var ham, som undfangede og formede det, at det var ham, som plantede den spæde Spire og byggede om den med kjærlig Haand i de første atten af dens Bærtaar. Det skal ingenlunde forringe hans Roes, at han under 28de Febr. 1778 foreslog Selskabet „at udnævne Kapitajn Hirschnach til bestandigt ordentligt Medlem for fremdeles at beholde denne værdige Mand iblandt sine Medlemmer, som for Selskabets Oprindelse og Eksistens har viist sig saa nidkjær, da hans maadelige Bilkaar og Indtagter ikke forunde ham nogen Overflod;“ — og det skal hverken forringe Selskabets eller Martfelts Roes, naar Selskabet under 5te Marts beslutter, „at Kapitajn Hirschnach herefter bliver Selskabets bestandige overordentlige Medlem uden at betale noget videre, og tillige tilstiller ham [sin] store Guldmedaille til Vidne om Selskabets Højagtelse for ham som den, der først har samlet det.“

Dog — inden vi forlade Landhusholdnings-selskabet, skulle vi endnu kaste et flygtigt Blik paa de Pligter, som paahvilede Sekretæren. Martfelt har selv fastsat dem, og man vil see, at han ikke har været nænsom, da han lagde Byrder paa sine egne Skuldre. — Selskabets Sekretær bør være kyndig i et Lands Husholdning, saavel den politiske som den økonomiske. Han bør forstaa flere Sprog, tale og skrive dem nogenledes vel, især det danske. Han møder ved alle Selskabets Samlinger og alle Klassernes Møder, og optegner i de dertil autoriserede Protokoller, hvad Forsamlingen finder fornødent. Han gaar Præsidenten og Vicepræsidenterne tilhaande i alle Selskabets Møder. Under Møderne sørger han for, at Forretningerne skee i den bestemte Orden. Han fører Selskabets Brevvevling. Han oversætter alle indkomne Breve, som maatte behøve det, i det danske Sprog. Han gennemlæser alle indkomne Breve og Skrifter, inden de oplæses i Selskabet, for at intet skal blive oplæst, der

strider mod dets Hensigt, endmindre noget anstødeligt. Han fører følgende Protokoller: Medlemsprotokollen; Forslagsprotokollen; Selskabets Dagbog; Klassernes Dagbøger; begge Præmiereprotokoller, baade den om foreslaaede Præmier og den om udsatte og vundne Præmier; Vedtagtsprotokollen; Brevkopiprotokollen; Kassebogen; og begge Inventarieprotokollerne, baade den over indkomne Maskiner, Modeller, Tegninger, Prøver, Forsøg osv., og den over Selskabets Ejendomme. Han forfatter de fornødne Registre over alle løse Papirer, til Oplysning for Fremtiden. Han besørger aarlig eller fjerdingaarlig en Liste over alle Selskabets Medlemmer. Han besørger Selskabets Plan aarlig trykt med foretagne Forandringer samt hvert Fjerdingaar Listene paa de udsatte og vundne Præmier. Han forfatter hvert Fjerdingaar kortelig Selskabets Historie med Bilage. Han besørger alt til Trykken, Selskabet angaaende, som dette anseer fornødent. Han besørger Selskabets Bekjendtgjørelser i Adressekontorets Aviser. Efter rimeligt Overflag lader han sig hvert Fjerdingaar Selskabets Udgifter anvise paa Kassen og aflægger næste Fjerdingaar Regnskab derfor. Han modtager alle de Skrifter, Materialer, Maskiner, Modeller, Forsøg m. v., som indsendes til Selskabet, gemmer dem, uddeler dem imellem Klasserne, forvarer dem igjen og holder Bog over dem. De Taler, som i Møderne holdes til Selskabet, besvarer han med en kort Taksigelse paa Selskabets Vegne. — Skjøndt vi have oversprunget enkelte af hans Pligter, for ikke at blive altfor vidtløftige, vil man dog let see, at Sekretæren saa omtrent havde begge sine Hænder fulde. Det allermeste Arbejde hvilede paa ham, og han var ret egentlig Drivhjulet, som satte hele den store og sammensatte Maskine i Bevægelse. Mere end paa nogen anden kom det an paa ham, om og hvad og hvormeget den skulde udrette, samt hvorledes. — Og derfor var hans Løn 500 Rdl. aarlig, foruden hvad han maatte kunne faae for Afskrifter af Et eller Andet, som Medlemmer maatte kunne ønske sig, og som betaltes med tolv Skilling for et halvt Ark. Men saa

maatte han ikke alene huse Kontoret paa sin Bopæl*), han maatte desuden lønne en Skriverdreng, hvis Arbejdet blev ham altfor overvældende. — Først d. 30 Decb. 1784 søgte han i Henhold til Planens § 106 om en Forbedring i sin Løn, der dels var ansat i Forhold til et aarligt Medlemsbidrag af 2000 Rdl., dels i den Tanke, at han nok kunde bestride Arbejdet ved Hjælp af en Skriverdreng. Da han nu desuden maatte holde en Fuldmægtig, og da Selskabet foruden Kongens Bidrag havde over 3000 Rdl. aarlig af sine Medlemmer, og altsaa hans Løn kunde forbedres uden føleligt Savn, saa indstillede Lovkommissionen ham til et personligt aarligt Tillæg af 2—300 Rdl., og Præsibiet besluttede d. 27 Jan. 1785, at Tillæget skulde være 300 Rdl.

Han lod det dog ikke blive ved at være Selskabets Sekretær: han ledede desuden alle dets Plovforsøg og mangfoldige andre Forsøg; han var stadig Medlem af dets Handelskommission og gjenvalgtes aarlig til dennes Formand; han var stundom tillige Medlem af en af dets Agerdyrkningskommissioner; og — for endnu at medtage dette — der var næppe nogen anden, der indmeldte saamange nye Medlemmer i Selskabet, baade Herrer og Damer.

1770 fik Martfeldt Tittel af Rancelliraad; det var formodentlig en Opmærksomhed af Selskabets Præsident. Om trent samtidig blev han Medlem af det ovenfor nævnte londonste Selskab for Konster, Manufaktur og Handel; og formodentlig var det Hübner, Selskabets Vicepræsident, han havde at takke for denne Ære. — I September samme Aar sendte Landhusholdningselskabet ham efter hans egen Opfordring tilligemed Bjergraad H. F. Blichfeldt til Bornholm for at undersøge Stenkullene her. Paa Vejen undersøgte de først de skaanske Stenkul,

*) 1770-73 boede han ved Assistenthuset Nr. 5, — 1774-75 i Frindsensgade Nr. 340, — 1784-89 paa Nørregade Nr. 237. — For 1770 gaves der ingen „Beviser,“ som kunde oplyse os om hans Bopæl, og Beviseren for 1776-83 fattes paa Universitetsbibliotheket.

og efter Hjemkomsten afgave de en Beretning om Rejssen (dateret 25. Oktb. 1770), som tydelig nok er udgaaet af Martfeldts Pen. Den blev først særskilt trykt og dernæst indført i 1ste Bind af Selskabets Skrifter, S. 455—96. Den kom ikke alene til det Udslag, at „de bornholmste Stenful . . . ere helt bygværdige,“ skjøndt alt det tidligere Arbejde efter dem havde været spildt; men, da der tillige fandtes Alnnskifer, Cementsten, Møllesten og adskillige gode Lerarter derovre, mener man med fuld Overtydning, at kunne „forsikre Publikum om en rig Stat, som det fra Kong Kristian IV.s til Kong Kristian VII.s Tider forgjæves har efterledt.“ For yderligere at fremme Hensigten med Rejssen oversatte Martfeldt endnu samme Aar fra Fransk de Tillhs „Efterretning om Stenfuls Nytte.“

Næste Aar, 1771, modtog han Landhusholdningselskabets første Guldbmedaille for sin Afhandling „Om Irlands Husholdning og Handel med Fedevarer samt om Hamborgs Kjødregning med videre“ (XII og 132 Sider i Oktav), et Skrift, som dernæst paa fgl. Bekostning blev uddelt til Salterierne i Danmark, Norge og Island, ligesom et Udtoget af det blev sendt til Færøerne; et Skrift endelig, som, da det var halvtredstindstyve Aar gammelt, blev oversat paa Fransk af T. C. Bruun-Neergaard (Paris 1821). I Tilsegnelsen til Kongen, som er underskrevet 8. Juli 1771, siger han iblandt andet: „Derfor det isvrigt maa behage D. M. at erindre sit allernaadigst givne Løfte om at bruge mig i Deres Tjeneste, hvortil jeg paa mine Rejser har søgt at gjøre mig skikket,“ en Notise, som ikke er uden biografisk Interesse. Af de mange Yttringer i selve Skriftet, som baade have en kultur- og en handelshistorisk Interesse, skulle vi her fremhæve et Par: Det er en bekjendt Sag, at Mel og Gryn paa lange Rejser fordærves ombord, og at store Mængder, undertiden hele Ladninger, af saltet Kjød, som endog for fgl. Regning gaa til vore vestindiske Der, kort efter Ankomsten did blive styrtede i Havet. Naar Danmark i Krigstider salter Kjød til Fremmede, maa det i dyre Domme kjøbe fremmed Hjælp til at salte ordentlig; men i Irland kunne

„hundrede og tusinde Daglejere“ gjøre dette. Ingen forstaaer bedre end Engelftmændene den Kunst at bevare Kornvarer, og intet er lettere lært, naar man engang har seet Omgangen dermed. Ingensteds forstaaer man saaledes at røge Kjøb som i Hamburg. Det er alt dette og andet mere, han i dette Skrift vil lære sit eget Folk, og heldigvis talte han ikke for døve Øren.

Fuldt saa mærkeligt var dog et andet Skrift, der var et Par Maaneder ældre. Struensee havde d. 14. Septb. 1770 givet os Trykkefrihed, og denne Frihed blev baade brugt og misbrugt med stor Iver af de løsladte Kræfter. Procurator Vie, aldeles bogstavelig en Rasphuskandidat*), udgav 1770 under Navnet Philopatrea's „Trende Anmærkninger om de dyre Tider og Handelens Svagthed; om Rettergang; og om Gejstlighedens Indkomster.“ Mærkværdigt nok spidsede han ved dette Mistmaas omtrent et halvhundrede Penne. Ogsaa Guldberg**) skrev under Navnet Philodanus „Undersøgelse af Philopatrea's Anmærkninger“ (Kbhvn 1771). Smød Guldberg skrev Martfelt under Navnet Philocosmus „Betænkning over adskillige vigtige politiske Materier i Anledning af Philodani Undersøgelser“, et omfangsrigt

*) Jakob Christian Vie, født i Trondhjem, havde allerede længst gjort sig berygtet ved allehaande Skrivelser, da han 1768 fik Bestalling som Procurator ved alle Over- og Underretter i Danmark. Men 1771 dømtes han til Rasphuset for en forargelig Prædiken i Hvidovre Kirke, ved hvis Slutning han bad for adskillige navngivne offentlige Skjøger i Kjøbenhavn. 1772 dømtes han fra Haand, Væge og Boeslod for at have udstædt et falskt Privilegium med Kongens Underskrift, men benaadedes og sendtes til Bestindien, hvorfra han gik til Ostindien og døde endelig i Bengalen som Lieutenant i engelsk Tjeneste.

**) Ove Guldberg, født i Horsens d. 1. Septb. 1731, Student 1749, Professor i Betsalenhed ved Sorø Akademi 1761, Arveprinds Frederiks Lærer 1764, Hovedbrevet ved Hofrevolutionen 17. Jan. 1772, samme Aar Kabinetssekretær hos Arveprindsen, men næste Aar Gehejmekabinetssekretær hos Kongen og adlet under Navnet Høegh-Guldberg; Statssekretær 1776 og 1784 tillagt Tittel af Statsminister, hvad han i Virkeligheden allerede havde været i tolv Aar, men styrket ved den nye Hofrevolution 14. Apr. 1784. Samme Aar Stifamtmand i Aarhus; tog sin Afked som saadan 1802 og døde paa sin Gaard Hald ved Viborg d. 7. Febr. 1808.

Skrift paa henvend tredive Aar, „trykt Aar 1771, Pressens gyldne Alder“, og ved sin Slutning dateret 8. Maj 1771. — Man kan nok med N. M. Petersen kalde det „et ildevarslende Sammenstød“, der her fandt Sted imellem den varme og selvbevidste grundige Fagmand og en Dilettant med megen Selvfølelse, som stod paa Rippet til at blive Rigets eneældige Styrrer. Martfeldt skrev ikke alene: „Det var en Skam at læse [Philopatreas] og en større nogensfinde at svare ham; . . . mig vilde det være umuligt at gennemgaa hans Meninger, excerpere hans forrykte Satser og besvare dem;“ men om Guldberg selv og hans Skrift udtrykker han sig saaledes: „Dersom Danmark ikke just behøver Begyndelselementer i den økonomiske Politik, blev Philodanus en umærkværdig Forfatter i mine Øjne. Han siger os jo ikke andet end det, enhver god Borger bør vide, som ikke vil passere for rent fremmed i Landets Økonomi og Commerce.“ Endvidere: „Philodanus viser tydelig nok, at han er en ærlig Mand, saa [hans] Ord bør skrives paa hans skrobelige Indfigters Regning.“ Man behøver egentlig ikke at skyldes Guldberg for, at han var flem til at bære Nag, og man vil dog være fuldt enig med N. M. Petersen deri, at den tilkommende Statsminister „kunde dog heller ikke med Belivillie betragte en Mand, der saa hensynsløst saae ned paa ham.“ — Det er tydeligt, at Martfeldt ikke betænkte sig længe, ikke vejede og prøvede sine Ord, inden han skrev. Dels havde han jo vel ikke Tid dertil, og dels synes baade Tanker og Billeder at have styrtet ind paa ham med en overstrømmende Rigdom. I et varmt, et glødende Sprog gennemgaaer han den sølle Guldberg fra Ende til anden, puffer ham blodig med sin Svøbe og knuser ham. Men der er andet end Kritik i Bogen, der er Lyse, klare og store Fremtidstanker, som det kunde være en Lyst at gjengive, hvis man saa ikke skulde affrивe den halve Bog. Der er Udtalelserne om Kjøbenhavn som Danmarks Hovedstad, hvad den kunde og burde være, hvis der var mere Liv og Drift i den, hvis den var mere nærende end tærende; der er Udtalelserne om Helsingør, der kunde være blevet et Livorno, hvis ikke Kjø-

benhavns Kjøbmænd noksom havde indseet denne Sandhed; der er de 96 selvstændige Forslag til Økonomiens og Handelens Ophjælpning; og der er meget mere. Men der er et Par Ytringer, som vi særlig skulle fremhæve, fordi de uden tvivl fik en sørgelig Indflydelse paa hele Martfeldts senere Skjæbne. Han kræver: indsigtsfulde Mænd (som om de ikke allerede vare der) i de kgl. Økonomi-, Kommerce- og Kammerkollegier, som nøje kjende de Lande, de skulle give Raad for, i Forhold til andre Staters Nærings- og Handelspolitik. Og han kræver, at Sekretærer, Rentestrivere og kgl. Fuldmægtiger i Kontorerne, som ere Referendarer i de vigtigste Sager i Kollegierne, tages af Studerende, især saadanne, som ere kyndige i Politikken, naar der engang bliver læst over Politik ved vort Universitet, da upolitiske Sekretærer, Rentestrivere og Fuldmægtiger imod sin bedste Villie kunne forblinde de Bispestes Øjne i Kollegierne og blive alle Ulykkes Kilde. Man vil maaste finde et Lærdoms-aristokrati i disse Krav, men, seer man hen til Tid og Forholde, saa vil man uden tvivl tillige i disse finde en Undskyldning for dette Aristokrati. Det kunde derimod de Mænd næppe, som Klagen ramte. Og, naar man saa betænker, at Martfeldt naturligvis ikke var forsigtigere i Munden end i Pennen, at han vovede at sige om Indsæteren Deder, der 1769, til Trods for Magthavernes Ugunst, skrev sin berømte Betænkning: „Hvorledes Bøndestanden kan bringes til Frihed og Ejendom,“ men 1772 affattes som Stiftamtmand i Trondhjem og 1773 jages som Landfoged til Oldenburg, at „ingen dansk Stormand i Regeringens Kollegier kjendte saa godt Danmark og Norge, som Deder kjendte dem, da han under det guldbergske Ministerium maatte forlade dem,“ — saa har man ikke vanskeligt ved at fatte, at den fattige, skrivende Privatmand med Kancelliraads Karakter maatte være en hed Brand i Nasen paa mange af vore Magthavere. Det gjør et underligt Indtryk at høre den mastede Martfeldt (Philocosmus) 1771 sige: „Jeg maatte forlade Kammeret, fordi jeg mer af Oprigtighed end af andre Aarsager sagde saa rent ud mine Tanker om Kammer-

kollegiet i den bevidste Sag, nemlig at dette Kollegium ikke var infallibelt og havde saa besynderlige Principer i Told- og Konsumtionsvæsenet." Han har kjendt sig selv; han har haft en sikker Forudfølelse af, hvorledes han vilde tale og handle, hvis han engang kom ind i et af Kollegierne (dette skete først to Aar senere), og hvordan det saa vilde gaa ham. Med en vis vemodig og stamfuld Glæde maa vi dog vedgaa, at han hverken fandt sin Banemand i Endstæren J. H. E. Bernstorff eller i Endstæren A. G. Moltke, til hvilke to han dog udentviol sigtede, da han som Philocosmus skrev: „I denne Tilstand fik vi tvende Colberts paa engang: Fabrikker og Manufakturere skulde med Magt indføres."

Guldberg undlod ikke at svare Martfelt; han skrev „Philodani Tanker om Philocosmi Betænkninger" (Kbhvn 1771). Saa fulgte fra Martfelt: „Philocosmi Brev til Philodanus, som Svar paa hans Tanker om Philocosmi Betænkninger" (Kbhvn 1771). Endvidere skrev Guldberg „Azan eller den fra Gjæld udfriede Tyrste" (Kbhvn 1771). Hermed døde foreløbig Striden hen; et endnu langt alvorligere Sammenstød lod dog ikke ret længe vente paa sig.

Samme Aar, 1771, skrev Martfelt: „Forflag til en kgl. Reformations-Kommission, i Hensigt at forfatte en retsstaffen, varig Plan for Økonomi-, Kommerce- og Finantsvæsenet i Danmark," dateret 6. Aug. 1771. Den kan betragtes som en yderligere Udvikling af adskillige af Forflagene i „Philocosmi Betænkning", og vi tør derfor ikke her lade os standse af den, men skulle kun bemærke, at den strax blev oversat paa Tydsk. — Endvidere skrev han samme Aar sin Afhandling om Brændevinsbrænding paa Landet (indført i „Mag. for Patriot. Skribenter" 1771) samt Afhandlingen „Om en Plan for Økonomi-, Kommerce- og Finantsaffærer" (indført i „Bibl. for nyttige Skrifter" 1772).

Næste Aar, 1772, tilkjendte Landhusholdningssekskabet ham sin anden Guldmedaille for en Afhandling over de høje Kornpriser; og samme Aar fik han kgl. Ordre til ved Hjælp af

12 Toldstedernes Toldbøger og andre Rilder at udregne Danmark's og „Fyrstendømmernes“ Handelsbalance for de sidste ni Aar. Sin Beregning afgav han allerede d. 12. Decb. samme Aar, ved hvilken Lejlighed Arveprinds Frederik i Kongens Navn overrakte ham Fortjenstmedaillen i Guld (Medaillen „pro meritis“). — Og endelig „behagede det S. M. at erindre sit allernaadigst givne Løfte“; thi en Maaned senere, d. 14. Jan. 1773, blev den femogfyrretyveaarige Mand ved Generallandøkonomi- og Kommercekollegiets Gjenoprettelse udnævnt til 1ste Kommitteret i dette samt til Sekretær for dets danske Departement. Den paafølgende 29. Jan. udnævntes han til Justitsraad. — Men hans Embedsvirksomhed fik ikke nogen lang Varighed. Allerede d. 10. Juni 1774 affedigedes han i Raade fra den Stilling i Kommercekollegiet, som han knap havde indtaget i sytten Maaneder, og blev fremtidig kun „Kommercekonsulent“, vor første og sidste, vor eneste Kommercekonsulent. I Christian VII.s Aarbog siger G. L. Baden et Sted: „Da han troede at finde Ukyndighed i Handelstheorien hos sine Kolleger, og de mærkede, at han oversaa dem, saa maatte han næste Aar gaa ud af dette Kollegium;“ samt et andet Sted: „Martfeldt, som imidlertid var bleven Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet, fik nu Befaling til at indkomme med Forslag saavel til Indstrækning i Overdaadigheden*), som ogsaa til i vor Handel at spare skadelige Udgifter til Fremmede. Alle vedkommende Kollegier fik i den Anledning Ordre til at udlaaene ham de fornødne Papirer samt give ham, hvad Underretning han forlangte; men direkte og ved Lov at indstrænke Overdaadigheden stemte nok ikke med hans politiske System.“ Og et tredie Sted skriver Baden: „Justitsraad Martfeldt maatte, som fortalt, forlade dette Kollegium med Tittel af Kommercekonsulent; men det blev nok sjældent, at man herfra konsulerede denne indsigtsfulde Statsøkonom.“ I Reventlows Levnet siger A. F. Bergsøe: „Næppe et Par Maaneder

*) Denne „Befaling“ havde han dog faaet, inden han kom ind i Kollegiet; han fik den allerede 1772. Fr. B.

efter at Reventlow var indtraadt i Kollegiet, maatte Martfelt forlade samme, fordi hans Meninger anfaaes for altfor frie, hvorimod han blev beskiftet til Kommercekonsulent, en Post, man imidlertid skal have gjort ham saare let." — „Sjelden“ Benyttelse er et meget elastisk Begreb, og i Indenrigsministeriets Arkiv findes der en Pakke, som imidlertid er stærkt plukket paa flere Steder, der synes at godtgjøre, at i det første Par Aar har man dog ikke benyttet ham saa ganske „sjelden“. Noget Andet er det imidlertid, om man har givet ham Opgaver at løse, der vare ham værdige; og dette synes mere tvivlsomt, skjøndt ganske vist en udførlig Betænkning om hele det store og vigtige, det indviklede Laugsvæsen var en saadan Sag. Et tredje Spørgsmaal er det endelig, hvad Indflydelse hans Meninger udøvede; og den kan næppe have været synderlig i den guldbergske Tid. Bergsøe siger endvidere om Kommercekollegiets Chef, Gregers Suel, at han allerede havde gjort sig bekendt ved sine Bestræbelser for at gjenindsføre det ubestemte Hoveri, og at han senere viste sig som en af Bondesagens ivrigste Modstandere. Alt dette er kun en Kjendsgjerning, og man kan derfor dristig slutte, at der har været mangt et Sammenstød imellem Martfelt og hans Chef samt mange af de andre Deputerede og Kommitterede, baade om Bondesagen og mange andre Sager. Hans Kolleger have vistnok ikke saa sjelden erfaret, at „han oversaae dem“ for deres „Ukyndighed i Handelstheorien.“ Men der er sikkert flere, som have haft den samme Fornemmelse, og heri, mene vi, maa den rette Grund til hans pludselige Afstedigelse søges. — Guldberg havde næppe forvundet Sammenstødet fra 1771, og 1774 maatte dog nødvendig medføre et nyt.

Ved Forordning 26. Febr. 1771 var der tilstaaet fremmede Kornvarer fri Indførsel søndenfjelds i Norge indtil Udgangen af Aar 1780; men denne Forordning blev hævet ved en ny Forordning af 14. Marts 1774, som skulde bøde paa de danske Landmænds trange Kaar ved at skaffe dem højere Priser for deres overflødige Korn. Skjøndt vi ikke med fuld Sikkerhed tør paastaae det, mene vi dog, at det er Udtalelser

om denne sidste Forordning, skriftlige eller mundtlige, der nærmest have fremkaldt Martfeldts Afsted; thi der var arbejdet et halvt Aar paa Forordningen, inden den udkom, og mange Betænkninger vare indhentede. Han misbilligede den vel ikke fuldstændig, han billigede den endog tildels; men den kunde desuagtet umulig fuldstændig tiltale ham, og han har næppe sparet hverken sin skarpe Tunge eller sin spidse Pen. Da udstedtes følgende „Kabinettsordre“:

„Til saameget des fuldkomnere at opnaa det Djemed, Vi have med Handelens og Fabrikernes Udvidelse og Forbedring, og paa det Kollegiet kan have en Mand, der, fri fra ordentlige Forretninger, kan have Tid til at anstille Undersøgelser, give skriftligen omstændelige Betænkninger og Forslag over de Ting, som Kollegium kunde forlange hans bedste Mening om, ja ogsaa Tid til at gjøre i slikt Djemed, med Diætpenges Tillæg, Rejser i Provindserne, naar de ham maatte befales: i saadan Hensigt er det, at vi udnævne Bores Jusfittsraad Martfeldt, Kommitteret i Kommercekollegio, til Kommercekonsulent, og tillige fritage ham fra Sæde i Kollegio og hans hidtil der havde Forretninger; hans Gage bliver den samme, han hidtil haver havt; og hans nye Embedes Natur, som i den nye Bestalling maa efter Ovenstaaende forklares, er af den Bigtighed, at Vi vist vente Os af ham, at han med al Trost og Hurtighed søger at opfylde Bores aller-naadigste Hensigter. Til i hans Sted at forrette i Kollegio det danske Sekretariat have Vi udnævnt Karsten Ancher med en Gage af 600 Rd. Saaledes er Bores aller-naadigste Villie.

Fredensborg d. 10. Juni 1774.

Christian R.

Til Bores Kommercekollegium.“

Generallandøkonomi- og Kommercekollegiet indgik virkelig tre Maaneder senere, d. 6. Septb., med en „allerunderdanigst Forestilling,“ underskrevet af de Deputerede G. Zuel, J. G.

Moltke, P. H. Classen, J. Erichsen og C. F. v. Hellfriedt*), i hvilken de Ord for andet gjentage Kabinettsordrens Motivering og derfor „allerunderdanigst udbede [fig] Eders Kgl. Maj.s allernaadigste Stadsfæstelse paa anførte allerhøjeste Kabinettsordre.“ Og endnu samme Dag stadsfæstede Kongen „i Naade“ saavel Martfeldts Affædigelse som hans Udnævnelse til Kommercekonfulent, „alt ifølge ovenmeldte Borens allerhøjeste Kabinettsordre, som i alle Henseender hermed allernaadigst bliver forroboreret.“ Thi saadan var Gangen i Kabinettsordrenes Tid: uden fjerneste Indstilling fra vedkommende Kollegium gav Kongen en eller anden Ordre gennem sin Gehejmekabinettssekretær. Kollegiet taug og bukkede; det ventede syv lange og syv brede paa Kabinettsordrens Offentliggjørelse; men forgjæves. Det maatte dog have noget at holde sig til, og i en allerunderdanigst Forestilling affrev det Kabinettsordrens Trakelsprog med allerunderdanigst Anmodning, om at det maatte blive stadsfæstet. Saa stete det. Men Stadsfæstelsen kunde da gjerne overraske Kollegiet med et nyt Stykke Kabinettsordre, saaledes som her, da Stadsfæstelsen, aldeles udenfor Kollegiets Forestilling, fuldstændig omordnede hele dets Sekretariat. — Ottende Dagen derefter, d. 13. Septb., bleve baade Affædigelse og Udnævnelse meddelte Martfeldt, begge daterede d. 10. Juni.

Allerede inden Forordningen af 14. Marts udkom, havde Martfeldt begyndt Udarbejdelsen af sit Hovedværk, det hyperlige Skrift om den danske Kornhandel: „Bevis, at Danmarks og Norges fyrrethve Aar gamle Kornhandelsplan, lagt ved Forordn. af 16. Septbr. 1735, ikke naaer sin Hensigt til Tronens og Statens Bedste.“ Forordningens Udkomme afbrød ikke hans Arbejde, der næppe har været nogen Hemmelighed enten for hans Overmænd eller hans Kolleger. Det er nærmest i dette Skrift, vi søge Grunden til hans Affædigelse. Thi Guldberg

*) P. C. Schimmelmann, som skulde have havt Plads efter Moltke, har formentlig været fraværende, og det samme maa have været Tilfældet med C. D. F. Reventlow, der skulde have havt Plads efter Erichsen.

taalte ikke, at man skrev om de skadelige Følger af gjældende Love, men mindst taalte han selv og hele hans Godsejersministerium, at man skrev om „de fordærvelige Følger af Forbudet mod Kornindsørsel.“ Det var jo paa dette Forbud, at alle vore store Landmænd mente, at hele deres Velstand hvilede. De vilde ingen Konkurrence taale; de vilde være ene om at forsyne baade Danmark og Norge og Vilandene med Kornvarer; kun saaledes kunde de vente at opnaa om just ikke høje Priser, saa dog de højeste mulige. Naar Forbudet hævedes, kunde jo Landmændene i alle de andre Kornlande kappes med dem, undersøge dem og saaledes tvinge Priserne ned; derved vilde baade de selv og deres Landbrug ødelægges og naturligvis hele Landet med dem. Men det var dette Forbud, som gjorde vore Landmænd baade dovne og dumme: de anstrengte sig ikke for at avle meget Korn; thi det kostede baade Arbejde og Udgift; og, avlede de saa ogsaa noget mindre, bleve Priserne paa det bundne Marked ikkun saameget højere. De anstrengte sig ikke for at avle godt Korn, thi paa det bundne Marked gik jo selv det daarligste altid af. Altsaa bragte et mindre frugtbart Aar hvert Djeblig Misvæxt, med hvilken der ligefrem fulgte Hungerensnød, ikke aleue i Norge, men selv i Danmark. Saa maatte Forbudet midlertidig hæves. Men ligesuldt holdt man paa dette Forbud som paa sit Fribrev, nej! som paa Hovedbetingelsen for sin Tilværelse; og knap kunde der tænkes en gudsløfere Rjætter end den, der vilde rokke ved det.

Seller ikke Afstedigelsen standsede Martfeldt i hans Arbejde, der blev trykt paa Gyldeendals Forlag (foruden adskillige Tabeller XXIV og 352 Oktavsider). Og den 30. Juni 1774 understrev han Tilsegnelsen til „Arveprinds Frederik, næst Gud og Kongen Rigernes højeste Haab i deres nærværende dybe Fornedrelse.“ Dyb Fornedrelse under et guldbergst Godsejersministerium! Ja — der var hverken Liv eller Røre paa Mark eller i Havn eller ved nogensomhelst Bedrift, men Fattigdom og Nød, Søvnighed og Død. Det var af denne Dødsføvn, Martfeldt vilde purre Folket ud, og derfor skrev han. Thi „af

politiske Materier har næppe nogen i de sidste Tider været mere uvis og indviklet end den om den bedste Kornhandelsplan for Rigerne; og næppe er dog nogen anden Sandhed for nærværende af større Bigtighed for Staten at indsee end denne." Han vilde aabenbare saavel Folket som dets Styrere „den, saavidt jeg veed, forborgne Hemmelighed, at vor Stat, i det Hele betragtet, ikke kan brødføde sig selv"*); men han vilde tillige vise det Midlerne til at naae dette Maal, som ingenlunde var sat for højt, naar man kun vilde bruge sine Kræfter. Selve Skriftet er imidlertid saa navnkundigt, at vi ikke skulle opholde os læn- gere ved det, men kun tilføje, at han sluttede det med følgende Ord af Guldbergs Maa: „Gjør Handelen fri, men ledsag med Klogskab dens Frihed; thi den skal enten berige eller ud- arme dit Folk. Den Told, du paalægger, skal være dit Øje ved Handelen, vejlede, men ikke forvilde den." Altsaa — hans gamle Fjende, hans mægtige, enevældige Fjende maatte nu levere ham Vaaben imod sig selv.

Skriftet var trykt, men det var endnu ikke udkommet, og det udkom heller ikke for det første. Trykkefriheden var nem- lig atter ophævet og Censuren indført paany. Som Nyerup siger i Suhms Levnet: „Politimester Fædder var Censor og Statssekretæren [Guldberg] Overcensor, og nu bleve Tænke-, Tale- og Samvittighedsfrihed lænkebundne. Gammeltorv, hvor Fædder i Højsædet med et Nif kunde ryste det danske Barnas, fortjente med Rette sit Navn af Geniets Gehenna." — G. E. Baden siger: „Skriftet blev undertrykt, og Forfatteren priste sig lykkelig, at han ikke kom under Tiltale, hvad han vist og var kommen, om han uden videre havde publiceret det." Men der er vel Ingen, som ikke giver Nyerup Ret: „at Bøger som

*) I de ni Aar 1763-71 indførte „Danmarks Rige" ialt 1,028,933 Tdr. Kornvarer og udførte 1,351,854 Tdr., havde; altsaa et Overflud af 322,921 Tdr. eller 35,880 aarlig; men med dem kunde det umulig brød- føde Norge og Bilandene. Af Udførslen kom 1,024,275 Tdr. paa Sønderjylland (altsaa 327,579 paa hele det øvrige Danmark); af Ind- førslen kom derimod kun 365,966 Tdr. paa Sønderjylland (altsaa 662,967 Td. paa det øvrige Danmark). — Det var Virkningen af Indførselsforbudet!

Martfeldts saa vigtige og npperlige Kornhandelsplan bleve sup-
primerede, [var] en Skam og Skændsel" for Tiden.

Skriftet laa undertrykt paa ellefte Aar! — Men d. 11. April 1784, som om han havde en Anelse om, hvad der var ifærd med at skee, overgav Martfeldt det til den unge Kronprinds Frederik, der tre Dage senere overtog Regeringens Tømmer. Hvad der endnu stod ivejen for dets Udgivelse, da Guldberg var styrket, kunne vi ikke saa lige sige, men det meste af et Aar maatte det vente endnu, inden det saae Dagslyset. Først 1785 kom det ud samtidig med „Gjenpart af en allerunderdanigst Promemoria til Kronprindsen angaaende den danske Kornhandel.“ Saa længe maatte altsaa Folket vedblive at gaa iblinde, fordi den, som bedst havde kunnet skære det for Stær, maatte ikke faae Lov dertil. — Imidlertid var den lille Landbokommission bleven nedsat (3. Novb. 1784), som ny Fjerdingaar senere blev fulgt af den store, og nu fulgte den ene Landbolov efter den anden. 18. Aug. 1786 blev desuden Handelen paa Island frigivet for alle Kongens Undersaatter, og d. 5. Septb. 1787 Handelen paa Finmarken givet aldeles fri. D. 6. Juni 1788 blev Kornhandelen frigivet, Kornindførselen tilladt og Tolden paa Kornudførsel hævet. D. 11. Juni 1788 fik Enhver Lov til at fodre og fede sit Kvæg paa Stald eller Græs, som han lystede, og Kvægdørselen blev frigivet. — Og der kunde endnu være mangt et frifindet Skridt at nævne, inden Forordn. 1. Febr. 1797 viste os den rette Vej til et naturligt Handelsystem ved at opgive den gamle Grundsaetning, at Landets Handel og Konstflid burde fremmes enten ved Indførselsforbud eller ved høje Toldsafter. Nøjagtig at udmaale, hvor megen Del Martfeldt havde ved sine Skrifter i at fremkalde den nye Tid og dens Longjerning, turde falde temmelig svært; men skulde en omhyggelig Underfølgelse maafte endog lede til det Udslag, at han ikke fik Krav paa Lovens Lod, saameget er dog sikkert, at han havde baade en smuk og hæderlig Del i Tankernes Klaring og Forholdenes frifindede Udvikling. At han ikke fik den større, var ikke saameget hans Skyld, som de tidligere Magthaveres.

Han synes nemlig at være bleven lamslaaet, da man 1774 baade tog hans Embede fra ham og lagde hans Hovedværk under Laas og Luffe. 1779 gav man ham Tittel af Statsraad, maasse for saaledes at gjøre godt, hvad man havde forbrudt sig imod ham som Embedsmand og Forfatter. Naar man vil pirre Forsængeligheden, skal man dog ikke indbilde sig, at man derved læger Hjertet og vækker eller styrker Kraften. Af sine mangeaarige Samlinger til vore Kjøbstæders Statistik og Historie, vort Laugsvæsens Historie osv., fik han næppe nogenfinde et Blad udarbejdet, altsaa endnu mindre udgivet. — Hvad han skrev siden 1774, er forholdsvis lidet og ubetydeligt. 1780 bekendtgjorde han saaledes i „Adresskontorets Efterretninger“ et mærkeligt Forsøg om Tabet ved at klippe sine Faar to eller tre Gange aarlig, som brugeligt var i Danmark og Norge; hvorpaa han endnu samme Aar for Faareavlens Skyld gjorde en hurtig Rejse gennem Slaane, Halland og Bohus til Norge. (Maasse var det omtrent ved samme Tid, at han fremkaldte det egl. Faarehold ved Esrom, støttet ved T. Holmskjolds Indflydelse.) — 1782 udgav F. B. Wedel-Zarlsberg sin „Bejledning til et rigtigt Begreb om de danske Bordegodfers Indretning i Hovedgaarde og underliggende Hovningsbønder,“ og 1783 udgav E. B. Munthe af Morgenstjerne „Det danske Landvæsens Forfatning.“ Sit Exemplar af disse to Bøger lod Martfeldt gennemsejle, og paa de hvide Blade nedskrev han en Del Bemærkninger, som man 1790 ansaa for vigtige nok til at optrykke i Minerva. — Ligeledes skrev han „Forrige Tidens Forvalterkneb eller Bidrag til Skildring af Bondens Kaar før Stavnbaandets Løsning“ (trykt i „Stat. Jur. Litt. Bibliothek“ 1790). — „Om Humleavlen i Fyen“ og „Om Saltningen af de saakaldte Pilchards i England“ er et Par smaa Opsatser, som 1799 og 1800 bleve gjengivne i Didrichsens Magazin. — Med egl. Understøttelse dyrkede han 1777—84 Safran her ved Kjøbenhavn, dog uden Held; og hans „Forsøg med Safranplantens Dyrkning i Danmark“ findes kortelig beskrevne i „Nyt Bibl. for Phys., Medic. og Økonomi“ 1802. — Dette er hele

hans Forfattervirksomhed efter 1774. — Og dog nej! — Det er desværre ikke den hele.

Hans Kraft var brudt, men den skulde brydes end yderligere. Han blev sindsfvag. — „Tvende mærkelige Spørgsmaal til Theologer og Gejstlige“ (Kbhvn 1786) er formodentlig den første synlige Virkning af hans Sindsfygdom. Den gik dog ubemærket hen. Men d. 22de Juni 1787 skrev han til Kjøbenhavns Magistrat, at han paa den almægtige Guds overordentlige Befaling havde antaget Navnet Elias. Sin uheldige Tilstand giver han os det følgende Aar (i „Spaadomme“ osv.) saaledes: „Aar 5091, d. 11te i den Maaned Nisan, stete en Røst til mig, som sagde: See, jeg haver seet mit Folks Elendighed paa mit Vand Thule, men jeg finder ikke den Mand som du. — See, du skal være min Elias, som skal vandre for mig og lede mit Folk paa den rette Vej; og jeg blev stærk i Aanden og profeterede.“ I et af sine Breve til Bøe (d. 29de Marts 1788) fortæller han selv, hvorledes han gik til Statsminister Reventlow og sagde til ham: „Før det skal befindes, at jeg ikke er den Person, hvorfor jeg haver udgivet mig, Gud Herrens Elias, før skal Hans højgrevelige Excellence miste sit Hoved;“ og at han nogle Dage senere havde gaaet i samme Grinde til Biskop Valle. Det var altsaa et religiøst Vanvid, der havde grebet ham, men det synes næsten, som økonomiske Tryk have været medvirkende, naar man læser følgende Stykke af et Brev til Suhm (12. Aug. 1789): „Sovrigt maa jeg bede om Tilladelse til at tilføje: at Bedkommende har i disse Dage tilsendt mig et Dokument til Underskrift, som Deres Højvelbaarenhed, ifølge Deres Bevaagenhed for mig, vil give sin rette Valør. Naar det bliver Dem indhændiget, beder jeg, at De vil tro, at jeg ikke har fundet Vej til Dem i denne Fald uden paa Jehovas Ordre, og at han vil sørge for Betalingen af det Udlæg, som gjøres.“ — I denne sin Tilstand skrev han endnu følgende Smaa skrifter: „Udtog og Gjenpart af fire mærkelige Breve, allernyligst vekslede imellem Guldbrand Bøe og C. Martfeldt—Elias“ (Kbhvn 1788); „Spaadomme, som vist

skal opfyldes, til Trods for alle Bantroendes Haardnaffenhed. Af Elias" (Kbhvn 1788); og „Et Ord om Silo eller Schilo i Anledning af 1. Mosebog XLIX, 10, af C. Martfelt—Elias" (Kbhvn 1789). Hvor han ikke er helt optaget af sin Monomani, er selv i disse Skrifter Tanken klar, og Sproget, Stilen er som sædvanlig. Landhusholdningssekskabets Mødeprotokol godtgjor ogsaa, at hans Tænkning endnu kunde være klar og hans Argumentation skarp.

Men Landhusholdningssekskabet kunde naturligvis ikke beholde en Sekretær, som ikke længer havde sin Aandskraft til sin fulde Raadighed. Da han i Mødet d. 26de Juli 1787 ikke vilde give slip paa sit Eliasnavn — andet forlangte man ikke —, og da han næste Dag i „Berl. Tid." atter beraabte sig paa en Ordre af „den Herre Zebaoth, hvis Sendebud jeg er ifølge hans Bøfte ved Profeten Malachias," foreslog Sekskabet ham d. 16de August, at han skulde bede sig fritaget for sine Forretninger indtil Aarets Udgang. Dette kunde han dog ikke, „efterdi saadant maatte ligesom billige den brugte Dmgang." Man fjernede ham dog ligesuldt fra Forretningerne for den tilbageværende Del af Aaret og konstituerede Fuldmægtig D. Didrichsen fra Kværn i Angel til midlertidig Sekretær, lønnet af Martfelt; men Kontoret blev hos denne sidste, der beholdt 540 Rdl. af sin Løn og skulde vedblive at føre Medaillesekskabet, „hvis han dertil maatte være villig." Ved Aarets Udgang valgtes han atter til Medlem af Handelskommissionen samt til Formand i denne, men nægtede at modtage Valget. D. 31te Januar 1788 gjentoges Fritagelsen for Sekretærforretningerne „endnu for indeværende Aar," men af sin Løn beholdt han kun 400 Rdl., og det kun saalænge Kontoret vedblev at være i hans Hus. Atter d. 31te Decb. 1788 gjentoges Fritagelsen for det følgende Aar, men „Arkivet flyttes strax til den konstituerede Sekretærs Bolig;" og Martfelt beholdt nu af sin Løn kun de 300 Rdl., som han 1785 havde faaet i personligt Tillæg. Dog var man endnu saa hensynsfuld at lade hans Plads i Handelskommissionen staa ubesat. Ved Udgangen

af 1789 befatte man derimod Bladsen, men d. 30te Decb. besluttede Selskabet atter med tretten Stemmer mod tre, at han ogsaa i Aaret 1790 skulde beholde de 300 Rdl. Han behøvede dem dog kun en føje Del af Aaret. Den 8de Februar 1790 udaandede han sit sidste Suk, endnu ikke toogtredstindstyve Aar gammel. Han var nys flyttet til Gøthersgade Nr. 208 (Hjørnet af Slippen), og her døde han formodentlig. — I Mødeprotokollen hedder det under 11te Febr. 1790: „For Selskabet blev fra Sædet tilkjendegivet, at dets Sekretær, Hr. Etatsraad Martfeldt, ved Døden var afgaaet.“ Men Selskabet, som havde holdt Mindefester over Bernstorff, Geuss og Gerner, hvis store Fortjenester af Selskabet Præsidenten ved disse Fester havde skildret, det holdt ingen Mindefest over Martfeldt, hvem det dog mere end nogen anden kunde takke for sin Tilværelse, Indflydelse og Anseelse, det holdt ingen Mindefest for sin Stifter! Man har tillagt Dne Malling Skylden herfor, da han var den Præsident, som skulde have holdt Talen. Maaſte har han ment, at det var bedst at tie om det knækkede Kør; men det var heller ikke om det, der nærmest skulde været talt, det var om Guds Kraft i den knudrede Eg, der var baade rodfast og løvrig, til den blev kastet om af Stormene.

Martfeldt var næppe nogensinde gift, saa hverken Kone eller Børn sørgede ved hans Baare. Men han havde en jevnaldrende Ungdomsven, den dygtige Magister C. F. Biering*) i Aastrup, som i „Adresseavisen“ Nr. 70 for 1790 satte ham et latinsk Gravminde, der i Oversættelse lyder saaledes: „Saa længe han endnu var ved sin fulde Kraft, havde han en stor og frugtløs Aand. Hans Liv var rent, hans Ærlighed fjelden og hans Standhaftighed uførlignelig. Dømmekraft, Tunge og Pen havde han altid til sin Raadighed. I den politiske og

*) Christian Henrik Biering, født i Trøstrup-Korup ved Odense d. 16de August 1729, Student fra Odense Skole 1749, Hører sammesteds 1759, Præst i Aastrup paa Falsler d. 24de Septb. 1760, Magister 1773, død i Aastrup d. 8de Septb. 1804.

økonomiske Videnskab var han særlig kyndig. Han var saare arbejdsom og holdt altid fast ved det Rette. Han gavne sit Fædreland, som var hans rette Djeften. Havde Omstændighederne krævet det, vilde han gjerne have givet sit Liv hen for det. Foruden adskillige Skrifter og udmærkede Raad, som selve Regeringen maatte bifalde, skjænkede han derfor dette Fædreland en ypperlig Gave, som det haardt trængte til: Landhusholdningssekselskabet nemlig, hvilket nu blomstrer i Kjøbenhavn, lyst i Ruld af Kongen, det ædleste Greminde for sin Stifter. Han vilde kun have været endnu nyttigere, hvis han havde kunnet holde Maade med sin brændende Zver, der stundom, især mod Slutningen af hans Dage, grændsede nær til eller vel endog udartede til Sindssyge: hvis han havde undladt at tillægge sig Titlen af et guddommeligt Sendebud. Ak, saadan er Menneskets Skjæbne! Men nu deler han Vilkaar og Værdighed med Elias, og triumferede han ikke i Hæder paa Jorden, saa gjør han det nu i Himlene."

Den sidste Sætning af dette Minde kunde man vissehelst helst ønsket borte.

Frederiksberg den 30te Juni 1869.

Fred. Barfod.
